

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

Радіонова Л. О.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для практичних занять
з навчальної дисципліни

«ПУБЛІЧНА ВЛАДА»

(для магістрів заочної форми навчання зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування спеціалізації «Управління об'єднаними територіальними громадами»)

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2018

Радіонова Л. О. Методичні рекомендації для практичних занять з навчальної дисципліни «Публічна влада» (для магістрів заочної форми навчання зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування спеціалізації «Управління об'єднаними територіальними громадами» / Л. О. Радіонова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 38 с.

Автор

канд. філос. наук, доц. Л. О. Радіонова

Рецензент

В. П. Солових, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Рекомендовано до друку кафедрою філософії і політології, протокол № 1 від 29. 08. 2017.

Методичні рекомендації складено з метою сформувати у магістрів знання про світопорядок, що змінюється, про деліберативну й партисипативну демократії як концептуальні засади самоврядування, про соціальні зміни в сучасному світі, зміни парадигми розвитку міст. Це відповідає засадам формування нових лідерів територіального розвитку, підготовки нового покоління фахівців-лідерів із розвитку міських і сільських територій, здатних генерувати ідеї і зміст цих змін, вирішувати завдання творчо, застосовуючи широкий діапазон соціальних, політичних і культурних технологій і використовуючи інтелектуальні інструменти, що дають змогу уявити картину світу загалом.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1 Навчальна програма дисципліни «Публічна влада».....	4
2 Плани практичних занять	8
3 Методичні рекомендації до практичних занять.....	10
4 Завдання до практичних занять	11
5 Бібліографічний опис літератури з курсу «Публічна влада».....	13
6 Електронні адреси провідних бібліотек України.....	14
7 Питання для самоконтролю.....	15
Список рекомендованих джерел	17
Термінологічний словник	20

ПЕРЕДМОВА

У сучасному світі соціально-філософський світогляд відіграє величезну роль. К. Ясперс відзначає, що постійна мета філософствування така: стати справжньою людиною за допомогою розуміння буття; чи, що те саме, стати самим собою, завдяки тому, що ми досягаємо впевненості в Бога. Виконання цього завдання визначається незмінними рисами: «Завжди і сьогодні необхідно удосконалювати роботу філософського ремесла: розгортати категорії і методи, структурувати основне знання – орієнтуватися в космосі наук – засвоювати філософію історії, вправлятися в спекулятивному мисленні метафізики, в мисленні екзистенціальної філософії, що просвітлює».

У результаті соціально-філософської підготовки магістр матиме уявлення про загальну картину світобудови, про сутність, призначення і сенс життя людини, про різноманіття форм людського знання, про співвідношення раціонального й ірраціонального, віри і знання, про духовні цінності та їхнє значення в повсякденному житті людини. Він прийде до розуміння ролі науки в розвитку суспільства, усвідомить зміст взаємин природного, соціального і духовного в людині.

Він зможе знайти культуру бачення проблемних ситуацій, зберігати почуття відповідальності за прийняті рішення; навчиться виражати й обґрунтовувати свою позицію ціннісного відношення до минулого, сьогодення і майбутнього. Цьому завданню відповідає і внутрішня логіка курсу лекцій. Вона повинна допомогти усвідомити, що може знати людина, що вона повинна робити, на що може сподіватися, співвідносячи знання про світ зі знанням про себе. Наша дисципліна повинна сприяти «перенастрою» мислення з повсякденного на творчий режим.

Метою курсу «Публічна влада» є формування у магістрів знання про світопорядок, що змінюється, усвідомлення деліберативної й партисипативної демократії як концептуальних засад самоврядування, соціальних змін в сучасному світі, змін парадигми розвитку міст. Це відповідає засадам формування нових лідерів територіального розвитку, підготовки нового покоління фахівців-лідерів із розвитку міських і сільських територій, здатних генерувати ідеї і зміст цих змін, вирішувати завдання творчо, застосовуючи широкий діапазон соціальних, політичних і культурних технологій і використовуючи інтелектуальні інструменти, що дають змогу уявити картину світу загалом.

1 НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «ПУБЛІЧНА ВЛАДА»

Основними завданнями вивчення дисципліни «Публічна влада» є: набуття навичок і вмінь практичного застосування теоретичних, прикладних та інструментальних компонентів соціально-політичного знання; розуміння системної сутності сучасної картини світу; знання характеристик, засобів набуття та використання деліберативної та партисипативної демократії як

концептуальної основи самоврядування; аналіз соціальних змін у сучасному світі як чинників формування нових лідерів територіального розвитку; формування розуміння нової парадигми розвитку міст і аналіз міських громад.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми магістри повинні: знати: тектонічні зрушення в системі світової політики: виклики часу; вимоги культури: рівність і різноманітність в глобальну еру; теорії соціальних змін та їх ознаки; соціальна взаємодія та системи соціальної стратифікації; роль теорії поколінь у формуванні територіальної громади; розвиток сучасних міст: самосвідомість і культура.

Вміти: аналізувати сутність соціально-політичних проблем сучасності, використовувати отримані знання для аналізу розвитку територіальної громади; виявляти й обґрунтовувати свою соціально-політичну позицію, співвідносити її с сучасними викликами; забезпечувати ефективне функціонування публічних інститутів, місцевих органів влади та інших територіальних організацій і структур.

Мати компетентності: застосовувати основні положення і методи соціально-політичної науки при вирішенні професійних задач; використовувати соціокультурні норми, що регулюють соціальні відносини у суспільному житті територіальної громади; вміти формулювати свою власну позицію щодо соціально-політичних явищ та процесів управління об'єднаними територіальними громадами; робити науково обґрунтований вибір щодо різноманіття соціальних, культурних, політичних течій та ідеологій у процесі управління об'єднаними територіальними громадами; застосовуючи у своїй роботі соціальні, культурні, політичні технології та інструменти державного і громадського партнерства.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретико-методологічні основи формування нових лідерів територіального розвитку, світопорядок, що змінюється, деліберативна і партисипативна демократії як концептуальні основи самоврядування. Соціальні зміни у сучасному світі. Зміна парадигми розвитку міст.

Дисципліна складається з таких змістових модулів: Теоретико-методологічні основи формування нових лідерів територіального розвитку Соціальні зміни у сучасному світі як чинники формування нових лідерів територіального розвитку.

Змістовий модуль 1 Теоретико-методологічні засади формування нових лідерів територіального розвитку

Тема 1 Світопорядок, що змінюється. Тектонічні зрушення в системі світової політики: виклики часу.

Особливість сьогодення – константа флюїдності: стабільність поступається місцем нескінченним змінам. Закінчення «холодної війни» привело до зрушення тектонічних плит: виникнення нових держав в Азії, новий розклад сил в Євразії, близькосхідні проблеми і трансатлантичні переміщення. Всесвітня відкритість дає особливі можливості тероризму. Глобальний бізнес

бере на себе ряд функцій урядів. Держави мають інтереси, але не принципи, а це веде до урочистості постулату «війни усіх проти усіх», висуненого Т. Гоббсом. Співвідношення між багатою 20% світового населення і 20% бідного населення Землі досягло 1:75. Критична міра нерівності у світі викликає масове прагнення змінити статус-кво, що веде до глобальних катаклізмів. Руйнування старої парадигми світопорядку. Формування якісно нової світової парадигми.

Тема 2 Суспільства в сучасному світі. Постіндустріальне суспільство. Меритократія.

Суть постіндустріального суспільства. Типи модернізації. Інноваційна економіка. Індустрія знань. Перевага знань над капіталом. Людський капітал. Зникнення відмінностей між лівою і правою частинами політичного спектру, оскільки в постіндустріальному суспільстві зникне не лише класове ділення, але і класова свідомість. Головною стає відмінність між тими, хто знає, готовий до змін, мислить глобально, і тими, хто став жертвою традицій, упереджень, відсталості, ненависті до змін. Влада меритократії. Меритократія як еліта, приналежність до якої визначається здібностями і компетентністю.

Тема 3 Культура: діалектика ліберального і мультикультурного.

Культурно-антропологічна методологія – визнання множинності автономних культур; зв'язок автономії культури з поняттям ідентичності. Переосмислити як універсалізм, так і мультикультурність. У сучасних суспільствах політика, орієнтована на соціальну рівність, поступається місцем політиці, орієнтованій на культурну ідентичність; за цим стоять і більш глибокі зміни в розумінні справедливості. У глобальну еру культура претендує на зміну в принципах демократичної політики. Ці домагання ставлять під питання істотні політико-правові і етичні принципи демократичного суспільства. Ідеальним було б гармонійне поєднання ліберального і мультикультурного підходу.

Тема 4 Деліберативна й партисипативна демократії – концептуальна основа самоврядування в ХХІ столітті

Модель сучасної демократії – дворівнева «дорадча» демократія: в системі демократії разом з державними інститутами увага приділяється також і соціальним рухам, асоціаціям і групам громадянського суспільства. Дискурси, як найважливіший чинник функціонування суспільства; процедури повинні відповідати принципам: повага загальних прав і егалітарна взаємність.

Деліберативна демократія розглядається як публічний діалог (дискурс) інститутів держави і громадян, влади та інститутів громадянського суспільства в процесі вироблення найбільш прийнятних і оптимальних шляхів розвитку територіальної громади. Деліберативна демократія поєднує в собі елементи представницької демократії (representative democracy), прямої демократії (direct democracy) і демократії участі (participatory democracy).

Тема 5 Владна еліта. Поповнення еліти, престиж і привілеї.

Основні теорії лідерства: особова якість, соціологічне явище, організаційний імператив, набір політичних навичок. Чотири типи лідерства :

активно—позитивний; активно-негативний; пасивно—позитивний; пасивно—негативний. Стилi лiдерства : стиль «невтручання»; стиль «координатора»; стиль «реформатора». Сучаснi концепцiї елiтаризму. Макиавеллiстський пiдхiд. Цiннiсний пiдхiд. Структурно-функцiональний пiдхiд. Лiберальний пiдхiд до формування елiти. Поповнення елiти, престиж i привiлеї.

Змiстовий модуль 2 Соцiальнi змiни в сучасному свiтi як чинники формування нових лiдерiв територiального розвитку

Тема 6 Теорiї соцiальних змiн: лiнiйна й нелiнiйна еволюцiї. Чинники, що впливають на змiни.

Формування соцiальностi: iнститути, теорiї розвитку дiтей, життєвий цикл як чинники детермінацiї потреб територiальної громади. Поняття соцiальної змiни. Теорiї соцiальних змiн. Мультилiнiйнi теорiї: можливе iснування рiзних шляхiв розвитку, що ведуть вiд одного типу суспiльства до iншого. Класифiкацiя типiв суспiльств залежно вiд рiвня їх складностi й диференцiацiї, не iснує єдиного шляху, що проходить усiма суспiльствами. Дiалектична iнтерпретацiя змiн. Чинники, що впливають на змiни: територiя як фiзичне середовище, економiка, полiтика, культура.

Тема 7 Системи соцiальної стратифiкацiї. Бiднiсть i нерiвнiсть. Види бiдностi. Соцiальна мобiльнiсть.

Стратифiкацiя як структурованi вiдмiнностi мiж групами людей. Iсторичнi типи стратифiкацiї. Вiдмiнностi за рiвнем багатства i доходiв. Метод визначення репутацiй. Золотi комирцi. Бiлi комирцi, синi комирцi. Бiднiсть i нерiвнiсть. Бiднiсть як соцiокультурне поняття. Види бiдностi : абсолютна, вiдносна, наздоганяюча. Достойний спiсiб життя, мiжнароднi стандарти. Можливостi для соцiальної мобiльностi. Типи соцiальної мобiльностi, «соцiальнi лiфти».

Тема 8 Групи й органiзацiї. Бюрократiя та олігархiя. Неолігархiчнi органiзацiї.

Види асоцiацiй. Первиннi i вториннi групи. Формальнi органiзацiї. Бюрократiя. Ефективнiсть бюрократiї. Формальнi та неформальнi стосунки усерединi бюрократiї. Бюрократiя i олігархiя. Залiзний закон олігархiї. Неолігархiчнi органiзацiї. Японськi корпорацiї. Значення японської системи для теорiї органiзацiй. Чинники, що впливають на органiзацiї у сучасному свiтi. Кваліфікованi фахівцi.

Соцiальна взаємодiя як фундаментальна сторона соцiального життя. Цивiльна неувага. Повсякденне життя в термiнах просторово-часових «зон». Невербальна комунікацiя. Управлiння враженнями: свiдомо i неусвiдомлено. Девіацiя i конформнiсть.

Тема 9 Змiна парадигми розвитку мiст. Креативне мiсто.

«Експансiя культури», становленнi нового цiннiсного, комунікативного i iнструментального середовища, в якому споживання культурних продуктiв i послуг вiдступає на другий план, а на перший виходить створення можливостей для творчого самовираження i самореалiзацiї кожної людини. Субурбанiзацiя,

міський спосіб життя. Креативність як головний чинник розвитку усіх економічних суб'єктів. Гуманізація міст. Соціальний демпфер. Гармонійне місто. Успішні міські місця: критерії оцінки. Креативні міста: теорія «Трьох Т»: талант, технології, толерантність. Чинники успішності міст. Інтегральний індекс креативності. Стійкий розвиток кожного міста неможливий без розвитку креативних галузей.

Тема 10 Аналіз міських громад. Право на місто.

Територія (територіально–господарський тип соціальності) і простір (як «громадська» єдність), центр кристалізації нових соціальних зв'язків. «Дух місця»: традиції, моделі поведінки, домінуючих в певній місцевості; стереотипи сприйняття фізичних об'єктів конкретної території. Види соціального простору міста. Розвиток міських публічних просторів. Багатоаспектність міського співтовариства: територіально–поселенський, економічний, історичний, містобудівний, психологічний, семіотичний, соціологічний аспекти.

«Право на місто» – концепція, суть якої – попит, що пред'являється мешканцями міста, на оновлене, розширене право на доступ до міського життя, реструктуризації соціальних, політичних і економічних стосунків у рамках міста. Право на місто зачіпає сферу ухвалення значимих рішень : наполягає на переорієнтації системи ухвалення рішень з державного рівня на міський простір і міських мешканців.

2 ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДО	ЗО
1	Тема 1 Світопорядок, що змінюється. Тектонічні зрушення в системі світової політики: виклики часу	–	1
2	Тема 2 Суспільства в сучасному світі. Постіндустріальне суспільство. Меритократія	–	1
3	Тема 3 Культура: діалектика ліберального і мультикультурного	–	1
4	Тема 4 Деліберативна й партисипативна демократії – концептуальна основа самоврядування в ХХІ столітті	–	1
5	Тема 5 Владна еліта. Поповнення еліти, престиж і привілеї	–	1
6	Тема 6 Теорії соціальних змін: лінійна й нелінійна еволюції. Чинники, що впливають на зміни	–	1
7	Тема 7 Системи соціальної стратифікації. Бідність і нерівність. Види бідності. Соціальна мобільність	–	1
8	Тема 8 Групи й організації. Бюрократія та олігархія. Неолігархічні організації.	–	1
9	Тема 9 Зміна парадигми розвитку міст. Креативне місто		1
10	Тема 10. Аналіз міських громад. Право на місто		1
	Всього	–	10

Змістовий модуль 1 Теоретико–методологічні засади формування нових лідерів територіального розвитку

Тема 1 Світопорядок, що змінюється. Тектонічні зрушення в системі світової політики: виклики часу.

1. Руйнування старої парадигми світопорядку
2. Формування якісно нової світової парадигми.

Тема 2 Суспільства в сучасному світі. Постіндустріальне суспільство. Меритократія.

1. Постіндустріальне суспільство.
2. Типи модернізації. Інноваційна економіка. Індустрія знань. Людський капітал.
3. Влада меритократії. Меритократія як еліта.

Тема 3 Культура: діалектика ліберального й мультикультурного.

1. Визнання множинності автономних культур. Мультикультурність.
2. Культурна ідентичність.

Тема 4 Деліберативна й партисипативна демократії – концептуальна основа самоврядування в ХХІ столітті.

1. Деліберативна демократія як публічний діалог (дискурс) інститутів держави і громадян, влади і інститутів громадянського суспільства.
2. Представницька демократія (representatative democracy) основа самоврядування в ХХІ столітті

Тема 5 Владна еліта. Поповнення еліти, престиж і привілеї.

1. Основні теорії лідерства. Типи лідерства.
2. Стили лідерства. Сучасні концепції елітаризму.
3. Поповнення еліти, престиж і привілеї.

Змістовий модуль 2 Соціальні зміни в сучасному світі як чинники формування нових лідерів територіального розвитку

Тема 6 Теорії соціальних змін: лінійна й нелінійна еволюції. Чинники, що впливають на зміни.

1. Формування соціальності: чинники детермінації потреб територіальної громади.
2. Теорії соціальних змін.

Тема 7 Системи соціальної стратифікації. Бідність і нерівність. Види бідності. Соціальна мобільність.

1. Історичні типи стратифікації. Відмінності за рівнем багатства і доходів. Золоті комірці. Білі комірці, сині комірці.

2. Бідність і нерівність. Бідність як соціокультурне поняття. Види бідності: абсолютна, відносна, наздоганяльна.
3. Типи соціальної мобільності, «соціальні ліфти».

Тема 8 Групи й організації. Бюрократія та олігархія. Неолігархічні організації.

1. Види асоціацій. Первинні і вторинні групи. Формальні організації. Бюрократія. Бюрократія і олігархія. Залізний закон олігархії.
2. Неолігархічні організації. Японські корпорації.
3. Соціальна взаємодія. Девіація і конформність.

Тема 9 Зміна парадигми розвитку міст. Креативне місто.

1. Гуманізація міст.
2. Гармонійне місто.
3. Креативні міста.

Тема 10 Аналіз міських громад. Право на місто.

1. Територія (територіально–господарський тип соціальності) і простір (як «громадська» єдність).
2. Види соціального простору міста. Розвиток міських публічних просторів.
3. «Право на місто».

3 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Вивчення філософських та соціологічних творів складає основний зміст самостійної роботи. Почати потрібно з вивчення хрестоматії «Місто як соціальна система: хрестоматія», де є твори видатних філософів, соціологів, мислителів від стародавніх часів до сучасності.

Щоб робота була корисною, треба перш за все уважно прочитати в конспекті лекцій матеріал теми до якої відноситься першоджерело.

Починати вивчення першоджерел рекомендуємо із змісту, передмови і висновку, які дають загальні уявлення про твір. При читанні треба виділяти основні ідеї, постановку питань, їх обґрунтування і вирішення, методи і форми доказів, найбільш яскраві приклади; з'ясовувати невідомі слова, терміни, незнайомі імена, звертаючись до енциклопедій і словників (наприклад, словник «Місто як соціальна система», з соціології, з філософії).

Характер запису залежить від ступеня складності твору. Найчастіше виконують *план, тези, випуски і конспект*.

План являє собою перелік основних питань, що розкривають зміст твору. Він може складатися з назв головних розділів твору, з основних положень.

Тези – це коротко сформульовані принципові положення роботи. Кожна розгорнута теза являє собою певне узагальнення думок і фактів, що викладені автором. Складають тези після вивчення матеріалу.

Випуски – це переказ чи цитування найбільш важливих положень творів.

Конспект – це стислий виклад основних ідей і висновків твору в їх

логічній послідовності з цитуванням найбільш значних думок автора. Конспектування – процес творчий. Нерідко студенти роблять великі виписки, що не дає належного ефекту. В конспекті потрібно вказати прізвище і ініціали (ім'я, по-батькові) автора, назву твору, місце і рік видання, номер тому і сторінки; найважливіші положення, ідеї і висновки – підкреслювати, підзаголовки – виділяти. Для заміток необхідно залишати поля. Добре оформлення конспекту полегшує користування ним, допомагає систематизувати знання при підготовці до занять й іспитів. Існує три види конспектів: текстуальний, вільний, змішаний. Текстуальний конспект передбачає цитування головних положень твору. Він використовується для одержання документально точних виписок з даної роботи. Вільний конспект – це переказ найбільш суттєвих положень твору. Такий конспект вести складніше, але він розвиває здатність самостійно викладати думки. Конспект, який включає поряд з вільним переказом цитування, називається змішаним

Якщо в лекції викладені переважно висновки, підсумкові істини з тієї чи іншої проблеми, то вивчаючи і конспектуючи першоджерела, студент має можливість простежити за ходом народження істини, одержати навички самостійного мислення, глибоко оволодіти багатим змістом праць великих філософів і соціологів, наукових мислителів.

4 ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Щоб оволодіти знаннями з курсу «Публічна влада», долучитися до вершин морального і естетичного досвіду людства, недостатньо завчити і запам'ятати деякі, хоч і важні, положення, їх треба усвідомити, перевірити і закріпити в практиці логічного вирішення проблем, завдань, які ставить перед магістром реальна дійсність.

Значну допомогу магістрам можуть надати монографії. Вони покликані активізувати творче мислення студентів, розширити і доповнити арсенал засобів, які направлені на оволодіння філософсько-соціологічними знаннями й навичками мислення.

Анотація вивченої додаткової літератури є самостійною формою індивідуальної роботи студента, яка потребує відповідного ґрунтовного аналізу запропонованої додаткової літератури на основі ретельного опрацювання наукового та інших текстів. Анотація є стислою характеристикою змісту книги, статті, інших матеріалів з формуванням власних узагальнень та оцінювань щодо предмета дослідження анотованого джерела.

Для анотування доцільно запровадити таку послідовність:

- визначити головну проблему праці, яка анотується (як правило, вона безпосередньо пов'язана із назвою), сформулювати основне запитання, на яке прагне знайти відповідь автор роботи;

- зрозуміти, які завдання ставить перед собою автор задля вирішення проблеми. З цією метою студенту доцільно спрямувати свою увагу насамперед

на зміст, де, як правило, чітко видно структуру роботи, а отже, і поставлені автором завдання;

– визначити, що стало поштовхом для автора при написанні праці, яка анотується. Зазвичай це може бути: відповідь на позицію іншого автора, яка є об'єктом критики; відсутність чітких систематизованих уявлень стосовно досліджуваної проблеми (так звана «теоретична актуальність»); ситуація, яка виникла в суспільстві та потребує невідкладного осмислення (так звана «практична актуальність»);

– студент має визначити, які погляди, окрім авторського, існують на досліджувану в анованій праці проблему, з ким полемізує автор. Також слід відзначити, які класифікації точок зору стосовно досліджуваної проблеми існують у літературі. У разі відсутності такої класифікації студенту доцільно запропонувати самому зробити подібне узагальнення, принаймні з метою впорядкування матеріалу анотації;

– анотуючи літературу, студент повинен простежити хід авторських міркувань, визначити послідовність і логіку викладення матеріалу, відтворивши її в анотації. Слід звернути увагу на методи дослідження, які застосовує автор, та висловити свою думку щодо їх ефективності у досягненні поставленої у роботі мети;

– в анотації обов'язково повинно бути зазначено, які результати одержав автор у досліджуваній праці, які висновки він робить. Зауважимо, що ці висновки мають бути викладені в анотації точно, стисло, послідовно, щоб можна було простежити зв'язок між авторською аргументацією та підсумками роботи.

Насамкінець при анотуванні доцільно зазначити, які перспективи подальших розвідок існують у даному напрямі, які питання автор залишає невирішеними чи недостатньо з'ясованими. Обсяг анотації складає 5–7 сторінок.

Вибір монографії, статей погоджується з викладачем, який закріплений кафедрою за академічною групою.

Есе, реферати

Есе – наукові, критичні та інші нариси, які відзначаються оригінальністю суджень і вишуканістю форми.

Реферат – стислий огляд з певними узагальненнями літературних та інших джерел, у яких досліджуються питання однієї проблеми.

Есе чи реферат має бути самостійною, завершеною роботою, що відображає наукові інтереси студента, його знання, навички, уміння й виступає формою його залучення до наукового дослідження. Автор повинен показати вміння послідовно, логічно викладати зміст розглядуваної проблеми. Разом з тим повинно мати місце і творче осмислення, інтерпретація, тлумачення останньої, хоча б часткове її узагальнення, висловлення своєї аргументованої точки зору щодо її розв'язання.

Есе, реферат має свідчити про наукову культуру студента, володіння необхідними знаннями як класичної, так і сучасної літератури з досліджуваного

питання, а також уміння захищати основні положення своєї наукової роботи. Вибираючи тему есе, реферату, слід брати до уваги:

- рівень особистої підготовленості, коло наукових інтересів, схильність до наукового дослідження саме соціології;
- важливість теми, її актуальність і рівень складності;
- можливість консультаційної допомоги кафедри.

Структура есе, реферату з «Публічної влади» є традиційною: вступ, основна частина, висновок.

У вступі з'ясовується актуальність проблеми, її значення, стан вивчення, необхідність проведення дослідження, формулюються конкретні завдання й мета есе, реферату.

В основній частині розкривається сама тема дослідження. Автору необхідно не тільки висвітлити основні проблеми обраної теми й можливе їх вирішення, а й показати різні підходи, запропонувати власну інтерпретацію, свої форми й методи розв'язання поставленого питання. Розкриття теми есе, реферату може здійснюватися по-різному: чи в історичному (від минулого до сьогодення), чи в логічному (за головними, істотними, вузловими моментами), чи в актуалістичному плані (від нинішнього часу через його призму до минулого і про минуле).

У висновках подається узагальнення важливих положень, резюмується, наскільки вдалося виконати задумане, вирішити заявлене у вступі.

Завершує есе, реферат список використаної літератури.

Обсяг кожного з цих видів робіт має бути не менше 5–7 сторінок

Складання термінологічних словників з «Публічної влади». Термінологічний словник – це словник термінів та визначень певної галузі знань. Термінологічний словник із «публічної влади», має містити тлумачення змісту термінів «публічної влади», персональних здобутків провідних дослідників та інші відомості.

Складіть термінологічний словник за однією із тем загальним обсягом 30 термінів. Рекомендований принцип організації словникових статей – алфавітний.

5 БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС ЛІТЕРАТУРИ З КУРСУ «ПУБЛІЧНА ВЛАДА»

Бібліографічний опис літератури з «публічної влади» – науковий опис і систематизація творів друку та писемності, їх виявлення та відбір, складання переліків, покажчиків та інформаційних видань; збір та формування відповідного списку літератури про існуючі монографії, дисертації, автореферати дисертацій, статті та інші джерела, присвячені окремій проблемі або персоні.

Бібліографічний опис літератури здійснюється за індивідуальним завданням викладача. Він може здійснюватися за відповідною тематикою, персоналією тощо. Загальний обсяг повинен складати понад 50 джерел.

Надаємо деякі Інтернет–ресурси, які можна використовувати при складанні бібліографічного опису літератури з окремих проблем «публічної влади».

6 ЕЛЕКТРОННІ АДРЕСИ ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Національна бібліотека

України ім. В. І. Вернадського

www.nbuv.gov.ua

Національна парламентська бібліотека України

www.nplu.kiev.ua

Одеська державна наукова бібліотека

www.ogub.odessa.ua

Вінницька обласна УНБ (ОУНБ)

www.library.vinnitsa.com

Волинська державна ОУНБ ім. Олени Пчілки

www.ounb.lutsk.ua

Дніпро ОУНБ

www.libr.dp.ua

Івано–Франківська державна ОУНБ

www.iflib.iatp.org.ua

Кіровоградська ОУНБ ім. Д. Чижевського

www.library.kr.ua

Миколаївська ОУНБ ім. О. Гмирева

www.reglibrary.mk.ua

Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського

www.bib.way.od.ua

Полтавська ОУНБ ім. І.П. Котляревського

www.library.poltava.ua

Рівненська ОУНБ

www.libr.rv.ua

Сумська ОУНБ

www.sumylib.iatp.org.ua

Тернопільська ОУНБ

www.libraryte.ua

Харківська ОУНБ

www.library.kharkov.ua

Херсонська ОУНБ ім. О. Гончара

www.lib.kherson.ua

Хмельницька ОУНБ

www.ounb.km.ua

Черкаська ОУНБ ім. Т. Шевченка

www.library.ck.ua

Чернігівська ОУНБ ім. М. Івасюка

www.hosted.sacura.net/library/

Чернігівська ОУНБ ім. В.Г. Короленка

www.librkor.cg.ukrtel.ua

Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва

www.lucl.kiev.ua

Закарпатська ОУНБ

www.biblioteka.uz.ua

Більш докладний каталог бібліотек України в електронному просторі можна знайти за адресою – <http://www.ukrlibworld.kiev.ua>

Пошук інших електронних каталогів або бібліотечних ресурсів можна здійснити за адресою – <http://www.bi-resource.kharkiv.edu>

Розгорнутий пошук інформації з англomовних електронних ресурсів можна здійснити, зайшовши на сайт Британської бібліотеки – <http://www.bl.uk> або на її онлайнвий бібліографічний каталог відкритого доступу OPAC 97 – <http://www.opac97.bl.uk>, де розміщено бібліографічний опис друкованих творів, виданих майже на всіх європейських мовах переважно з 1975 р. (але в базах даних є записи більш раннього періоду).

Допоможе при складанні бібліографічного опису англomовних видань сайт бібліотеки Конгресу США – <http://lcweb.loc.gov>, система її бібліографічних каталогів – <http://lcweb.loc.gov/catalog>, а також її новий онлайнвий бібліографічний каталог відкритого доступу – <http://catalog.loc.gov>

Також надаємо деякі Інтернет–джерела, які можна використовувати при пошуку оригінальних сучасних наукових статей зі «публічної влади»:

віртуальна метабібліотека з соціальних наук (Social Science Virtual Meta Library) – http://forge.fh-potsdam.de/_IFLA/library.htm інформаційна служба ЮНЕСКО – центр документації з соціальних і гуманітарних наук: періодичні онлайнові видання з соціальних наук (повні тексти) (UNESCO Information Services – Social and Human Sciences Documentation Centre: Social Science Online Periodical (full text)) <http://www.unesco.org/general/eng/infoserv/doc/journals/sociology>.

Html

American Journal of Sociology <http://www.journals.uchicago.edu/AJS>

American Sociological Review – <http://www.pop.psu.edu/ASR/asr.htm>

Annual Review of Sociology – <http://soc.annualreviews.org>

Contemporary Sociology – <http://www.asanet.org/Pubs/csinfo.htm>

Electronic Journal of Sociology – <http://www.sociology.org>

Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie (KZfSS) – <http://www.uni-koeln.de/kzfss>

Social Forces – <http://www.irss.unc.edu/sf/index.html>

Sociological Research Online – <http://www.socresonline.org.uk>

The Sociological Review –

<http://www.blackwellpublishers.co.uk/asp/journal.asp?ref=0038-0261>

Sociological Theory – <http://www.nyu.edu/pubs/soc/theory>

Soziologische Theorie: Besprechungen neuer Literatur – http://www.uni-bamberg.de/_ba6szl/sr/index.htm

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте основні рушійні сили соціального розвитку.
2. Назвіть два хибні підходи до природи історичного процесу.
3. Назвіть основний і допоміжні критерії соціального прогресу.
4. Укажіть позитивні та негативні сподівання відносно швидкого розвитку людства.
5. Назвіть якісні відмінності старої від нової світової парадигми розвитку.
6. Охарактеризуйте основні глобальні політико-економічних тренди.
7. Охарактеризуйте основні підходи до розуміння суспільства.
8. Назвіть ознаки системності суспільства
9. Охарактеризуйте зміну суспільства і які джерела цих змін.
10. Назвіть які типи і моделі суспільств, що змінюються
11. Охарактеризуйте проблеми співвідношення значущості особи і ролі соціальних спільнот в процесі соціальної зміни.
12. Охарактеризуйте проблематику типу і моделі розвитку суспільства різноманітних в теоріях.
13. Концепції суспільства.
14. Поняття «соціальне».
15. Охарактеризуйте меритократію як принцип політичного управління
16. Які закономірності розвитку культури?
17. Чим пояснити розриви у поступовому розвитку історичних періодів?

18. Через що гинуть і чому відроджуються окремі духовні компоненти, суттєві характеристики культури?
19. Охарактеризуйте функції культури.
20. Охарактеризуйте неолібералізм як політичний проект постмодерну.
21. Охарактеризуйте мультикультурність як принцип неолібералізму
22. Сутність соціальної стратифікації суспільства. Вкажіть сутнісні характеристики партисипативної теорії демократії.
23. Охарактеризуйте переваги та межі демократії участі.
24. Вкажіть значення компетентності та освіченості громадян у партисипативної демократії.
25. У чому полягає проблема забезпечення широкої участі громадян?
26. Охарактеризуйте громадську участь як один з базових елементів партисипативної демократії.
27. Охарактеризуйте основні теорії політичного лідерства
28. Вкажіть особливості політичного лідерства
29. Охарактеризуйте типологію політичного лідерства
30. Охарактеризуйте особливості політичного лідерства в різних політичних системах
31. У чому полягає генеза ідей політичного елітизму
32. Вкажіть основні фактори існування політичної еліти
33. Охарактеризуйте систему формування та змін політичних еліт
34. Охарактеризуйте поняття соціальних змін
35. Охарактеризуйте модернізацію як специфічний різновид соціальної інновації
36. Вкажіть методологію вивчення соціальних процесів
37. Охарактеризуйте системну модель та модель поля як дві досить різні методології соціальних процесів
38. Охарактеризуйте такі поняття як – біфуркація, аттрактор, ентропія, дисипація, флуктуація.
39. Головною ознакою виходу системи зі стану рівноваги є збільшення в ній ентропійних показників – чому?
40. Коли система виявляється у полі дії аттрактора, то як вона розвивається?
41. В точці біфуркації перед системою відкривається багато шляхів її подальшого розвитку – чому?
42. Яку роль грають аттрактори в синергетичній парадигмі?
43. Що відрізняє синергетичну теорію та нелінійні системи від класичної соціології з її лінійними системами?
44. Охарактеризуйте типологію малих груп в політиці.
45. Охарактеризуйте формування груп в політиці.
46. Вкажіть етапи розвитку політичних рухів (за Е.Вятром).
47. Вкажіть риси феномену «команди» в політиці.
48. Охарактеризуйте бюрократію.
49. Охарактеризуйте типологію девіація.

50. Охарактеризуйте теорію Е. Дюркгейма соціальної аномії.
51. Охарактеризуйте п'ять типів пристосування людей соціально і культурно заданим цілям і засобам.
52. Охарактеризуйте основні компоненти соціального контролю.
53. Основні критерії стратифікації.
54. Основні теорії соціальної стратифікації.
55. Теорія соціальної стратифікації М. Вебера.
56. Теорія соціальної стратифікації Р. Дарендорфа
57. Теорія соціальної стратифікації Л. Уорнера.
58. Поняття абсолютної і відносної бідності.
59. Охарактеризуйте урбанізацію, її етапи.
60. Охарактеризуйте теорії урбанізації.
61. Вкажіть модерністський і постмодерністський підходи до розуміння ролі і вигляду сучасних міст.
62. Вкажіть риси теорії міського способу життя.
63. Охарактеризуйте концепцію «креативного міста».
64. Охарактеризуйте закон трьох Т за Р. Флоридой.
65. Охарактеризуйте концепцію «креативного міста» за Чарльзом Лендрі.
66. Охарактеризуйте тверду та м'яку інфраструктури міста.
67. Охарактеризуйте теорії та концепції розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку.
68. Охарактеризуйте поняття «публічного простору».
69. Розгляньте теорію трьох дихотомій: приватне vs публічне; територія vs простір; соціальне vs фізичне.
70. Виділяє три основні критерію публічного простору.
71. Розгляньте функції публічного простору міста.
72. Що характеризує ефективність публічного простору.
73. Охарактеризуйте концепцію «право на місто».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендт Х. *Vita activa, или деятельной жизни* / Х. Арендт [пер. с нем. и англ. В. В. Биbihина ; под ред. М. Носова]. – СПб. : Алетейя, 2000 г. – 437 с.
2. Анциферов Н. П. Пути изучения города как социального организма / Н. П. Анциферов. – Л. : Сеятель, 1926. – 150 с.
3. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995.– 323 с.
4. Бурдьё П. Социальное пространство и генезис «классов» / П. Бурдьё // Социология. Хрестоматия / [сост.: Ю. Г. Волков, И. В. Мостовая]. – М. : Гардарики, 2003. – С. 190 – 216.
5. Вебер М. История хозяйства. Город / М. Вебер. – М. : Канон – Пресс, 2001. – 574 с.

6. Вильковский М. Социология архитектуры / М. Вильковский. – М. : Фонд «Русский Авангард», 2010. – 592с.
7. Гейл Я. Города для людей / Я. Гейл [пер. с англ.: Токтонов А. Крост]. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 276 с.
8. Глазычев В. Л. Изменения в культуре города : проблемы и парадоксы / В. Л. Глазычев // Культура города : проблемы развития. – М. : НИИ культуры , 1998. – С. 7 – 36.
9. Глазычев В. Л. Урбанистика / В. Л. Глазычев. – М. : Изд-во Европа, 2008. – 220 с.
10. Город как социокультурное явление исторического процесса / отв. ред. Э. В. Сайко. – М. : Наука, 1995.– 351 с.
11. Джекобс Дж. Смерть и жизнь больших американских городов / Дж. Джекобс.– М. : Новое издательство, 2011. – 460 с.
12. Зеленов Л. А. Социология города / Л. А. Зеленов. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 192 с.
13. Лефевр А. Производство пространства / А. Лефевр [пер. с фр. И. Стаф ; под ред. М. Великанова, А. Журбина]. – М. : Strelka Press, 2015. – 432 с.
14. Коган Л. Б. Быть горожанами / Л. Б. Коган .– М. : Мысль, 1990. – 205 с.
15. Культура города : проблемы развития / отв. ред. В. Л. Глазычев. – М. : НИИ культуры. – 1988. – 188 с.
16. Пласа Лоу Сета: политика общественного пространства и культуры / Лоу Сета Пласа . – М. : Strelka Press, 2016. – 352 с.
17. Межевич М. Н. Социальное развитие и город. Философские и социологические аспекты / М. Н. Межевич. – Л. : Наука, 1979. – 170 с.
18. Митчелл У. Я++. Человек, город / У. Митчелл М. : Strelka Press, 2012. – 328 с.
19. Ольденбург Р. Третье место: кафе, кофейни, книжные магазины, бары, салоны красоты и другие места «тусовок» как фундамент сообщества / Р. Ольденбург; пер. с англ. А. Широкановой. – М. : Новое литературное обозрение, 2014. – 456 с. – Серия: Studia urbana
20. Панарин А. Малый город в постмодернистской культуре / А. С. Панарин // Исторические города и села в процессе урбанизации (по материалам международного совещания) / отв. ред. О. Г. Севан. – М., 1994. – С. 25–31.
21. Перцик Е. Н. География городов (геоурбанистика) / Е. Н. Перцик. – М. : Высш. шк., 1991. – 319 с.
22. Радионова Л. А. Город в социокультурном измерении / Л. А. Радионова // Устойчивое развитие городов : науч.-тех. сб. / Харьков. гос. акад. гор. хоз-ва. – Киев : Техніка, 2002. – Вып. 37.– С. 36–39.– (Серия «Экономические науки»).
23. Радионова Л. А. Образ города в социально–философском осмыслении / Л. А. Радионова // Г. С. Сковорода і образи філософії : зб. наук. статей. – Харків, 2007. – С.178 –183.
24. Радионова Л. А. Пространство и время в архитектуре в историко-философском контексте / Л. А. Радионова, Н. В. Сницар // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. / Харьков. гос. акад. гор. хоз-ва. – Киев :

Техніка, 2007. – Вып. 79. – С.423 – 427. – (Серия: Технические науки и архитектура).

25. Радіонова Л. О. Місто в мінливому світі / Л. О. Радіонова // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : зб. наук. праць. – Донецьк, 2008. – С. 293 – 299.

26. Радионова Л. А. К вопросу о методологии управления городом / Л. А. Радионова // Проблемы и перспективы развития жилищно-коммунального комплекса города : материалы VI междунар. науч.-практич. конф. : М. : МИКСиС, 2008. – С.113 – 117.

27. Радионова Л. А. Право на город: философский контекст / Л. А. Радионова, О. Н. Радионова // Scientific challenges economic and legal challenges : спеціальне видання економіко–правові виклики 2018 року. – Львів : Національна академія наукового розвитку. – НАНР – 2018. – С.145 148.

28. Радіонова Л. О. Мономісто: управління модернізацією / Л. О. Радіонова, О. М. Радіонова // Економіка, фінанси, облік та управління: оцінка та перспективи розвитку в Україні та світі: зб. тез доповідей Міжнародної науково–практичної конференції (Полтава, 22 грудня 2017 р.) : у 3 ч. – Полтава : ЦФЕНД, 2017. – Ч. 1. – С. 59 – 61.

29. Радионова Л. Экзистенциальный смысл концепта «город» / Л. Радионова, О. Радионова // Категориальный аппарат исследований институциональных дискурсов как комплексная система (опыт моделирования) : профессиональная коммуникативная личность в институциональных дискурсах : тез. докл. междунар. круглого стола, Минск, 22–23 марта 2018 г. / Белорус. гос. ун-т ; [отв. ред. О. В. Лушинская]. – Минск : БГУ, 2018. – С.74 – 77.

30. Рыбчинский В. Городской конструктор / В. Рыбчинский // Идеи и города М. : Strelka Press, 2014. – 220 с.

31. Скотт Маккуайр Медийный город: Искусство архитектуры / Маккуайр Скотт. – М. : Strelka Press, 2014. – 392 с.

32. Социальная философия : словарь / сост. В. Е. Кемеров, Т. Х. Керимов ; ред. В. Е. Кемеров. – М. : Академический Проект, 2003. – 560 с.

33. Тощенко Ж. Т. Парадоксальный человек / Ж. Т. Тощенко. – М. : Гардарики, 2001. – 398 с.

34. Хейзинга Й. Человек играющий / Й. Хейзинга. – М. : Эксмо Пресс, 2001. – 352 с.

35. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия [Электронный ресурс] / Ю. Хабермас Электрон. версия печат. публ. – Режим доступа: https://iphrras.ru/uplfile/root/biblio/vst/2007/habermas_2.pdf

Харви Д. Право на Город [Электронный ресурс] /Перевод с английского Артема Смирнова //Логос 3 (66) 2008. Режим доступа: http://www.intelros.ru/pdf/logos_03_2008/04.pdf.

36. Холлис Л. Города вам на пользу: гений мегаполиса / Л. Холлис [пер. с англ. : М. Коробочкина]. – М. : Strelka Press, 2015. – 432 с.

37. Brown A., Kristiansen A. Urban Policies and the Right to the City: rights, responsibilities and citizenship [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001780/178090e.pdf>.
38. Штейнбах Х. Э. Психология жизненного пространства / Х. Э. Штейнбах, В. И. Еленский. – СПб. : Речь, 2004. – 239 с.
39. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.
40. Lefebvre H. Writings on cities (E. Kofman & E. Lebas, Trans., Eds.) Malden, MA: Blackwell Publishing, 1996. p. 147–159.
41. William H. Whyte, CITY: Rediscovering the Center Doubleday / Heat Wave : A Social Autopsy of Disaster in Chicago University of Chicago Press, 2002. – 305 p.
42. Hillier Bill. The social Logic of space Cambridge / Bill Hillier, Julienne Hanson. – University Press, 1989. – 214 p.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АБСТРАГУВАННЯ – теоретичний метод сходження від конкретного до абстрактного, від емпіричного до теоретичного. Цей метод має такі форми: 1) А. за допомогою відволікання – розгляд окремих рис або властивостей об'єкта (без зв'язку з іншими й об'єктом в цілому); 2) А. за допомогою ототожнення (вивчення об'єкта на підставі обмеженого набору його ознак, що є певним спрощенням і огрубленням об'єкта); 3) А. за допомогою ідеалізації (розумове конструювання ідеальних об'єктів).

АВТОРИТЕТ – установлене й узаконене право керувати діями і поведінкою інших людей.

АГЕНТИ ВТОРИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ – представники адміністрації школи, ВНЗ, армії, підприємства, партій, засобів масової інформації та ін.

АГЕНТИ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ – люди, які є найближчим оточенням особи (батьки, родичі, друзі).

АГЕНТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ – певні особи, які навчають людину культурним нормам і допомагають засвоювати соціальні ролі.

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – пристосування до умов середовища і результат цього процесу. А.с. розглядають як вид взаємодії окремої особи, соціальної спільноти із середовищем, спрямованої на узгодження вимог та сподівань її учасників, реалізацію системи заходів щодо приведення індивідуальної чи колективної соціальної поведінки індивідів відповідно до загальновизнаних норм, правил, а також пристосування їх до безпечних соціальних та екологічних умов життєдіяльності.

АККУЛЬТУРАЦІЯ – 1) процес взаємовпливу культур, коли в ході прямого контакту освоюються технології, взірці поведінки, цінності чужої культури, які, у свою чергу, змінюються і пристосовуються до нових вимог; 2) передача елементів культури від одного покоління до іншого у межах однієї культури.

АКТИВНІСТЬ ОСОБИ – здатність особистості до свідомої трудової і соціальної діяльності, ступінь цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища і самої себе. А.о. виявляється в її ініціативності, діловитості, психологічному настрої на діяльність.

АКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНА – енергійна, посилена діяльність, діяльний стан, діяльна участь у чомусь, одна з характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства), що відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, ідеалів завдяки освоєнню, збереженню, руйнуванню існуючих або створенню нових умов, життєво важливих зв'язків з природним і соціальним середовищем, формуванню особистих соціальних якостей.

АНДЕРКЛАС – верства суспільства, що утворюється декласованими елементами (наркомани, алкоголіки, жителі міських трущоб, «пасивні бідні» та ін.), які втратили людське обличчя і опустилися на «соціальне дно»; верства, що перебуває на найнижчих щаблях соціальної ієрархії. Ключовими характеристиками А. є: постійна депривація, соціальна маргінальність, цілковита залежність від державної підтримки, субкультура фаталізму.

АНОМІЯ – такий стан суспільства, за якого значна частина його членів, знаючи про існування обов'язкових суспільних норм, ставляться до них негативно або байдуже.

АФЕКТ – 1) емоційне переживання, пристрасть, рух душі; 2) відносно короткочасне, але сильне і глибоке хвилювання, інтенсивне емоційне переживання, що виникає, як правило, у відповідь на сильний подразник і яке супроводжується відчутними фізіологічними змінами, звуженням свідомості та зниженням контролю за своїми діями. Розрізняють фізіологічний і патологічний А. Фізіологічний А. (лють, гнів, страх) хоч і впливає з великою силою на психіку, але не позбавляє людину можливості розуміти і контролювати свою поведінку. Патологічний А. призводить до глибокого запаморочення свідомості та супроводжується автоматичними безцільними діями. Особа, яка вчинила злочин у стані патологічного А., визнається неосудною.

БАЗОВА ОСОБИСТІСТЬ – сукупність типових особистісних рис, притаманних людям, які вирости в одній культурі і пройшли одні й ті ж процеси соціалізації.

БЕЗРОБІТТЯ – соціальне явище, суть якого полягає в незайнятості працездатного населення, невикористання його суспільством та перетворення у резервну армію праці; відображає надмір пропозиції робочої сили щодо попиту. Причини Б.: глибокі структурні зрушення в економіці; циклічність економічного розвитку; нерівномірність розміщення продуктивних сил; науково-технічний прогрес, технологічні нововведення; банкрутство або ліквідація підприємств; недосконалість системи професійної підготовки й перепідготовки; пошуки працівниками нових робочих місць.

БІДНІСТЬ – неспроможність підтримувати мінімальний рівень споживання, зумовлений фізіологічними, соціальними, культурно визначеними якісними нормами. Б. залежить від загального стандарту, рівня життя в даному суспільстві, від розподілу суспільного багатства, статусної системи і системи соціальних очікувань. Розрізняють абсолютну Б. – неспроможність задовольнити вітальні людські потреби, відсутність фізіологічного і соціального мінімуму засобів існування і відносну Б. – екстремальну форму нерівності в стандартах життя та соціальному захисті. У багатьох розвинутих країнах світу для зниження рівня Б. ухвалюють програми боротьби з нею.

«БІЛІ КОМІРЦІ» – у західній соціології – службовці, чиновники, працівники, які зайняті розумовою працею і входять до складу т.зв. «невиробничого персоналу» підприємств, організацій, фірм. Використовуються також терміни «сині комірці» – працівники фізичної праці; «коричневі комірці» – працівники сфери обслуговування; «сірі комірці» – працівники галузей соціальної інфраструктури; «рожеві комірці» – секретарки, друкарки, телефоністки та ін.; «золоті комірці» – висококваліфіковані вчені та спеціалісти, які можуть як підприємці використовувати свої професійні знання.

БІОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ у соціології – напрям, головною ознакою якого є застосування понять і законів біології при аналізі суспільного життя. Хоча аналогії з органічним світом у соціальних теоріях відомі вже з античності, перенесення законів біології на явища і процеси суспільного життя набуло особливого поширення у другій пол. XIX ст. у зв'язку з успіхами біології (відкриття клітини, закону боротьби за існування і природного відбору та ін.). До Б.н. в соціології належать вчення Г.Спенсера, расово-антропологічна школа, органістична школа, соціальний дарвінізм. Загальним недоліком їх було ігнорування історичного суб'єкта як творчої суспільної сили і соціальної еволюції, ототожнення біологічного і соціального організму. Біологічні теорії суспільства порушували деякі складні питання (проблеми цілісності суспільства, структура і функції його окремих частин, вивчення соціальних конфліктів та ін.), однак не могли пояснити логіку соціальних процесів, призводили до антиісторизму, поверхові аналогії часто підміняли конкретне вивчення явищ суспільного життя. Тому не випадково в кінці XIX – на поч. XX ст. біологічні теорії поступово витісняються психологічними.

БІХЕВІОРИЗМ – напрям у соціології, який визнає визначальним механізмом соціальної поведінки рефлекторну реакцію людського організму (фізичну чи вербальну) на подразники (стимули) зовнішнього середовища за принципом «стимул – реакція». Основний постулат Б. полягає у вимозі описувати й аналізувати лише те в людині, що безпосередньо спостерігається, тобто її поведінку і вчинки.

БРОДЯЖНИЦТВО – блукання особи, яка не має постійного місця проживання та існує на випадкові доходи, ухиляючись від суспільно корисної праці, переїжджаючи з одного населеного пункту до іншого або в межах одного міста (району).

БУНТ – форма масової поведінки, яка означає ряд стихійних форм колективного протесту: масового хвилювання, повстання. Б. означає непокору офіційній владі. Причиною його виникнення є масове невдоволення чимось (умовами життя і праці, гнітом, поганим ставленням тощо), або кимось (найчастіше керівництвом).

БУРЖУАЗІЯ – клас індустріального суспільства, який виріс із верхніх верств третього стану суспільства пізнього середньовіччя (багатих купців, лихварів, цехових майстрів, землевласників); є власником основних засобів виробництва і є організатором виробництва, заснованого на використанні найманої праці. З розвитком індустріального суспільства ускладнюється структура Б., зокрема входженням до її складу верхівки найманих управлінців приватних капіталістичних компаній, вищих чиновників державного апарату, провідних буржуазних політичних діячів. Залежно від розмірів підприємства, масштабів використання найманої робочої сили Б. поділяється на велику і середню. Виділяють також дрібну Б., до якої належать власники засобів виробництва, що живуть винятково або, головним чином, власною працею; вона складає окремий клас ринкового суспільства.

БЮРОКРАТІЯ – офіційні особи, посади яких утворюють ієрархію, вони відрізняються формальними правами й обов'язками, що визначають їх дії і відповідальність.

ВЕСТЕРНІЗАЦІЯ – неологізм, який вживається для позначення процесу зростання впливу культури і політики західних країн на життя сучасного людства.

ВЗАЄМНІСТЬ – необхідна умова соціальної взаємодії індивідів. Якщо В. відсутня, то соціальні суб'єкти уникають взаємодії, яка втратила винагороди.

ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНА – система взаємозумовлених соціальних дій, пов'язаних циклічною залежністю, при якій дії одного суб'єкта є одночасно причиною й наслідком відповідних дій інших; є формою соціальної комунікації або спілкування принаймні двох осіб чи спільнот, в якій систематично здійснюється їх вплив один на одного, реалізується соціальна дія кожного із партнерів, досягається пристосування дій одного до іншого, спільність у розумінні ситуації, сенсі дій і певна міра солідарності чи згоди між ними. Об'єднуючими елементами В.с. є мова, всілякі символи, предмети, цінності тощо.

ВИСХІДНА СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ – соціальний підйом, рух індивіда чи соціальної групи у соціальній ієрархії.

ВИХОВАННЯ – процес свідомого цілеспрямованого і систематичного формування особистості, який здійснюється у межах і під впливом соціальних інститутів (сім'ї, виховних і навчальних закладів, установ культури, громадських організацій, засобів масової інформації і т. ін.) з метою її підготовки до виконання соціальних функцій і ролей, до життєдіяльності в різних сферах соціальної практики (професійно–трудовій, суспільно–політичній, культурній, сімейно–побутовій та ін.).

ВІДНОСИНИ СУСПІЛЬНІ – взаємодія суб'єктів політики, у процесі якої відбувається обмін думками, ідеями, вольовими прагненнями, інформаційними ресурсами.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – здійснюваний у різних формах контроль за діяльністю суб'єкта з позиції виконання ним прийнятих норм і правил; усю повноту відповідальності несуть розум та воля особистості.

ВЛАДА – це взаємодія, яка ґрунтується на нерівності індивідів, коли одна особа може примушувати одну чи кілька осіб до певних дій, незалежно від їхнього бажання, а іноді й всупереч йому.

ВЛАСНІСТЬ – соціологічна категорія, яка містить низку підсистем суспільних відносин (економічних, соціальних, правових, психологічних, національних тощо), що прямо й опосередковано стосуються привласнення предметів природи у процесі праці та привласнення матеріальних і духовних благ через соціально–економічну форму суспільного способу виробництва. Соціальний аспект В. розкриває процес утворення і розвитку класів, соціальних груп і взаємодію між ними залежно від відношення до засобів виробництва, способів отримання певної частки суспільного багатства.

ВТОРИННА МОДЕРНІЗАЦІЯ (її ще називають «навздогінна модернізація») пов'язана із індустріалізацією країн, що розвиваються. Головною відмінністю Б. м. від первинної є та, що вона відбувається вже за умов існування зрілих соціально–економічних і культурних взірців, якими є так звані розвинуті країни.

ГАРМОНІЯ СОЦІАЛЬНА – відповідність, безконфліктне співіснування усіх елементів соціальної спільності.

ГЕНДЕР – сукупність соціальних характеристик статі.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ – виникнення світової всезагальної соціокультурної системи, диференційованої на окремі локальні підсистеми. Основними ознаками Г. формування світового ринку, політики, комунікації, всесвітньої культурної стандартизації, всесвітньої спортивної діяльності, туризму, зростання міжконтинентальних структур, поява світових (що так чи інакше торкаються усіх країн) проблем: екологічної проблеми, проблем війни і миру, світового розвитку, прав людини, розвитку освіти, проблем бідності, хвороб тощо. Як процес кількісного зростання й інтенсифікації політичних, економічних, соціальних, культурних зв'язків і стосунків держав світу, Г. започатковується з другої половини ХХ ст. Як політична практика Г. зорієнтована на розв'язання локальних суспільних проблем з урахуванням їх взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, більш загальними, з передбаченням наслідків для світових процесів.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРИ – тенденція дифузії культурних зразків у всесвітньому масштабі.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА – це сукупність поглядів індивідів щодо певної проблеми, яка стосується інтересів певної групи людей.

ГРОМАДЯНИН – соціальний тип особистості, який характеризується наявністю таких суспільно значущих якостей, як правослухняність, вміння

поєднувати власні і суспільні (державні) інтереси, почуття обов'язку щодо батьківщини (патріотизм). Характерна ознака Г. – легальний статус повноправного члена суспільства, володіння сукупністю громадянських прав (право власності, участі в управлінні державними і суспільними справами тощо). Цей статус визначається рядом чинників: фактом і місцем народження, зв'язком з батьками («закон крові»), натуралізацією і т. ін.

ГРУПА – стабільна спільнота людей, об'єднаних єдиними інтересами, мотивами та нормами діяльності.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА – поведінка, що не узгоджується з суспільними нормами, не відповідає очікуванням групи або суспільства у цілому.

ДЕВІАНТНА СУБКУЛЬТУРА – 1) субкультура, члени якої дотримуються цінностей, котрі істотно відрізняються від цінностей більшості членів суспільства; 2) субкультура, притаманна групам із соціально відхиленою поведінкою (напр., наркоманам, сатаністам тощо).

ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – розпад цілісної структури, поділ її на частини, складові елементи; послаблення, порушення та розрив зв'язків і відносин у цілісній системі.

ДЕЗОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – поняття, що фіксує факт або «процес порушення нормального» функціонування суспільної системи, падіння ефективності дії соціальних інститутів, є невід'ємною частиною процесу соціальних змін. Особливого значення проблема Д.с. набуває для суспільств перехідного типу, тих, які переживають періоди якісних трансформацій, у тому числі й для України.

ДЕЛІНКВЕНТНА ПОВЕДІНКА – поведінка, яка зумовлена наявністю систем цінностей і норм, які відхиляються від тих, які домінують у суспільстві, при цьому індивід, який сприйняв делінквентну культуру, визначає свою поведінку як правильну. Це сукупність протиправних дій, вчинків або злочинів. Вона абсолютна відносно законів країни.

ДЕМОГРАФІЯ – наука про населення, яка вивчає його чисельність, склад, структуру, розподіл на території, а також зміну цих об'єктів у часі.

ДЕМОНСТРАТИВНЕ СПОЖИВАННЯ – термін, упроваджений Т.Вебленом і пізніше досліджений П.Бурд'є та Ф.Хіршом для визначення характеристик класу дозвілля. Ними висловлене припущення, що деякі види споживання існують не стільки через корисність товарів чи послуг, скільки заради демонстрації соціального статусу.

ДЕРЖАВА – форма політичної організації суспільства, основне знаряддя політичної влади; орган управління суспільною структурою, формами власності і пов'язаною з нею структурою виробництва.

ДИСКРИМІНАЦІЯ – 1) обмеження чи позбавлення прав певної категорії громадян за будь-якими ознаками; 2) у міжнародних відносинах – ущемлення прав певної держави або її громадян порівняно з правами, якими користуються інші держави або громадяни.

ДИСТАНЦІЯ СОЦІАЛЬНА – величина, яка характеризує ступінь близькості або відчуження між соціальними групами. Мінімальна Д.с. дає про себе знати у вияві повноти почуттів, безпосередності, відкритості під час спілкування партнерів. Але чим більша Д.с., тим сильнішою є недовіра до представників інших груп, бажання звести до мінімуму необхідне спілкування. Д.с. виникає на основі реальних економічних, політичних, культурних, національних, вікових та інших відмінностей між соціальними групами. При цьому Д.с. є рухливою, такою, що змінюється залежно від специфіки ситуації і особистісних якостей учасників.

ДИСФУНКЦІЯ – порушення або розпад функцій певного соціального інституту чи соціальної системи, переважно якісного характеру.

ДИСЦИПЛІНА – певний стиль поведінки людей, який відповідає нормам права і моралі, що склалися в суспільстві, або вимогам певної організації. Д. є необхідною умовою нормального існування, функціонування будь-якого суспільства, соціальної спільноти. Завдяки Д. поведінка людей набуває упорядкованого характеру, що забезпечує колективну діяльність та функціонування соціальної організації.

ДОМІНУЮЧА КУЛЬТУРА – сукупність цінностей, вірувань, традицій і звичаїв, якими керується більшість членів суспільства.

ЕЙДЖИЗМ – вікова дискримінація, які ґрунтується на переконанні, що певні вікові категорії є гіршими за інші.

ЕКСПЕРИМЕНТ – один із методів отримання соціологічної інформації про кількісні і якісні зміни показників діяльності й поведінки об'єкта, внаслідок дії на нього певних факторів (змінних), якими можна керувати і які можна контролювати.

ЕЛІТА – коло людей, які мають високе суспільне становище, обумовлене особливими професійними, особистісними якостями і досягненнями, або також таких, що отримали свій статус у спадщину або за рахунок просування в межах закритої елітної групи.

ЕНДОГАМІЯ – це правила, за яких шлюбного партнера варто обирати всередині певних суспільних груп (клас, раса, каста, віровизнання, національність, плем'я тощо).

ЕТНІЧНА ГРУПА – це частина суспільства, члени якої вважають (або інші так вважають щодо них), що спільним для них усіх є їхнє походження, культура і що вони беруть участь у спільній діяльності.

ЕТНОС – тип культурної спільноти, яка приділяє значну увагу спільному походженню та історичній долі і вирізняється з-поміж інших подібних спільнот однією або кількома культурними особливостями: релігією, звичаями, мовою тощо.

ЕТНОЦЕНТРИЗМ – тенденція оцінювати звичаї, норми і цінності інших культур, з позиції сприйняття власної культури як центральної і безумовно правильної.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ – соціально-психологічний процес ототожнення індивідом себе з певною людиною, соціальною групою чи спільнотою, що

допомагає індивіду оволодівати різними видами соціальної діяльності, набувати певні соціальні статуси і ролі, засвоювати і перетворювати норми і цінності.

ІДЕОЛОГІЯ – система філософських поглядів та ідей, які відображають ставлення їх членів до дійсності, один до одного, способи засвоєння цієї дійсності і її перетворення, відповідно до ідеалів цього суспільного руху, стійка, спадкоємна і виконує соціальну функцію, виробляючи певному суспільному рухові тип мислення, поведінки і програми соціальної дії.

ІНДИВІД – це окрема людина, одиничний представник людського роду.

ІННОВАЦІЯ. Цей термін включає в себе два поняття: відкриття і винахід. Відкриття – це сприйняття багатьма людьми нових, раніше невідомих аспектів реальності. Відкриття примножує знання, воно завжди додає до культури щось нове. Винахід – це нова комбінація вже відомих елементів, наприклад, комбінація парового двигуна і візка привела до винаходу паротяга.

ІНСТИТУТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ – установи, які впливають на процес соціалізації, спрямовують його. Вони розвивають особистість, розширюють її знання про світ, її розуміння того, якою є бажана і небажана соціальна поведінка.

ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ – це заміна спонтанної й експериментальної поведінки на передбачувану поведінку, яка очікується, моделюється, регулюється.

ЖЕБРАЦТВО – проживання особи на доходи, що добуваються шляхом випрошування у громадян грошей, продуктів харчування, одягу та інших матеріальних цінностей.

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ СОЦІАЛЬНА – узагальнена у свідомості індивіда сукупність оцінок умов свого соціального життя, його якості. Ступінь З.с. може бути високий і низький. На рівень і структуру З.с. впливають дві групи чинників: 1) об'єктивні соціальні умови життєдіяльності індивіда, основні елементи яких пов'язані з його належністю до певної спільноти – територіальної, виробничої, сімейної і т.д., а також з характеристиками його соціального середовища; 2) група чинників, які мають суб'єктивну природу і виражаються на рівні вимог, сподівань відносно соціальних умов життя, які формуються в індивіда на базі попереднього життєвого досвіду, соціального порівняння і під впливом ідеології. Важливим чинником З.с. є також ціннісні орієнтації індивіда, які є критеріями для оцінки порівняльної важливості соціальних умов.

ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ – соціально-економічна категорія, яка характеризує залучення населення у суспільне виробництво; означає сукупність економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням населення робочими місцями та його участю у господарській діяльності. З.н. можна розглядати з погляду всього суспільства, окремої соціальної групи як у загальнодержавному, так і регіональному аспектах.

ЗАКОН – нормативно-правовий акт, що приймається з ключових питань суспільного, державного життя і має вищу юридичну чинність. З. приймається

вищими представницькими інститутами державної влади (парламентом) або через референдум, а тому є виявом державного суверенітету. В Україні закони приймає Верховна Рада України або референдум. Регламент Верховної Ради України передбачає спеціальну парламентську процедуру розгляду законопроектів, що має низку стадій: законодавча ініціатива, обговорення проекту, прийняття і введення в дію.

ЗАКОНИ СОЦІАЛЬНІ – внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки і відносини між елементами системи суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, правових та ін.), суспільними суб'єктами, соціальними явищами і процесами. З.с. діють у всіх сферах людської діяльності і різняться за сферою свого розповсюдження. З.с. мають такі основні ознаки: 1) закон може діяти лише при наявності певних умов; 2) за цих умов закон діє завжди і всюди без будь-яких винятків; 3) умови, за яких діє закон, реалізуються не повністю, а частково і приблизно. Виступаючи рівнодіючою сукупністю дій усіх членів суспільства і реалізуючись у зіткненні інтересів різноманітних соціальних груп, З.с. виявляються як закони–тенденції.

ЗВ'ЯЗКИ СОЦІАЛЬНІ – зв'язки, взаємодії індивідів і груп людей, які мають перед собою певну соціальну мету в конкретних умовах місця і часу; умови середовища, становище в системі соціальних зв'язків і внутрішня своєрідність визначають особистість, її поведінку, установки, емоції і вибір. Зв'язок і взаємодія між людьми встановлюються тому, що люди в процесі задоволення своїх індивідуальних потреб залежать у чомусь конкретно один від одного і кожний виконує певні соціальні функції.

ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО – суспільство, засноване на розвитку великого промислового виробництва, яке формує відповідні моделі ринку, споживання, соціальної організації, науки і культури. Пов'язане з руйнуванням традиційно-культурних систем, наростанням урбанізації, посиленням ролі держави в регулюванні соціально-економічної сфери.

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИЙ – сталий механізм організації спільного життя людей, усталена форма закріплення і здійснення ними спеціалізованої діяльності; виникає у процесі суспільного поділу праці. Термін широко використовується для опису регулярних і довготривалих соціальних практик, які санкціонуються і підтримуються за допомогою соціальних норм і мають важливе значення в структурі суспільства. Як сукупність економічних, політичних, правових, моральних та ін. відносин, суспільство є системою І.с.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА – сукупність процесів, що відбуваються у всіх сферах і підсистемах суспільства, і які пов'язані з якісно новими формами продукування, переробки і розповсюдження інформації. Викликана потребою у використанні величезного обсягу інформації у зв'язку із зростанням масштабів виробництва, інтенсифікацією та інтелектуалізацією праці, ускладненням процесів управління.

КАСТА – замкнена соціальна група. Існують практично нездоланні бар'єри: людина не може змінити К. у якій вона народилася, не дозволяються і шлюби представників різних К.

КЛАСИ СОЦІАЛЬНІ – 1) у широкому розумінні – великі групи людей, які відрізняються за їх місцем в історичній системі суспільного виробництва і розподілу, ставленням до засобів виробництва, роллю в суспільній організації праці. К.с. виникли історично в процесі розкладу первіснообщинного ладу внаслідок суспільного поділу праці, зростання її продуктивності, появи додаткового продукту та приватної власності на засоби виробництва. Розрізняють К.с. основні (раби і рабовласники, кріпаки і поміщики, пролетарії і буржуазія) і неосновні; 2) у вузькому значенні – будь-яка страта в сучасному суспільстві, яка відрізняється від інших прибутком, освітою, владою і престижем. Виходячи з цих критеріїв, виділяють не два протилежних класи, а декілька так званих страт, які переходять одна в одну. Згідно з вузьким трактуванням, К.с. виникли тільки при капіталізмі і знаменують собою перехід від закритого до відкритого суспільства.

КОЛЕКТИВ – організована спільність людей, об'єднаних конкретним видом суспільно корисної діяльності, яка здійснюється у межах тієї чи іншої форми власності і супроводжується відповідними відносинами співробітництва, взаємодопомоги і взаємної відповідальності, інтересами, ціннісними орієнтаціями, установками і нормами поведінки. Розрізняють К. трудові, суспільно–політичні, навчальні, військові, спортивні, культурні, побутові та ін. Центральне місце в системі К. належить трудовим, через які більшість працездатного населення залучається до процесу суспільної праці.

КОМУНІКАЦІЯ – це процес, за допомогою якого люди передають один одному інформацію, ідеї, думки.

КОНСЕНСУС (термін, запроваджений О. Контом) – узгодженість дій основних соціальних спільнот та інститутів суспільства.

КОНТРАКУЛЬТУРА – це різновид субкультури, який не просто відрізняється від домінуючої культури, але протистоїть їй, принципово не сприймаючи пануючих у суспільстві цінностей.

КОНФОРМІЗМ – некритичне сприйняття і наслідування пануючих думок, норм, традицій, принципів і стереотипів масової свідомості.

КОНЦЕПЦІЯ – система взаємопов'язаних поглядів на певні явища і процеси; спосіб їх розуміння і трактування; головна ідея певної теорії.

КОРЕЛЯЦІЯ – тип асоціації однієї змінної з іншою, при якій зміна однієї величини супроводжується зміною іншої.

КУЛЬТУРА – це система цінностей, уявлень про життя і кодів поведінки, спільних для людей, пов'язаних певним способом життя.

КУЛЬТУРНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ – це переконаність індивіда у тому, що оцінка окремого елемента культури (звичаю, норми, цінності) можлива тільки в межах тієї культури, з якої він походить.

КУЛЬТУРНІ УНІВЕРСАЛІЇ – це певні елементи, обов'язково присутні у кожній соціальній культурі (елементи властиві всім видам культури): мова, спорт, танці, звичай прикрашати тіло, освіта, ритуали похоронів та весіль, звичай дарувати подарунки та ін.

ЛЕГІТИМНІСТЬ – це здатність системи породжувати і підтримувати віру, що існуючі політичні інститути є найбільш придатними для суспільства.

ЛОБІЗМ – це особлива система реалізації інтересів окремих організацій і різноманітних соціальних груп, шляхом цілеспрямованого впливу на органи законодавчої та виконавчої влади, з метою отримати схвалення або несхвалення ними того чи іншого законопроекту.

ЛЮМПЕН – декласована людина, яка повністю випала із соціальної структури і втратила звичайні для суспільства цінності, норми, стандарти стосунків і поведінки (бомжі, жебраки, залежні від алкоголю тощо).

МАРГІНАЛ – це людина, яка не зуміла пристосуватися до домінуючої культури чи субкультури і виявилася витісненою «на узбіччя» соціального життя.

МАРГІНАЛЬНІСТЬ – ставлення індивіда або соціальної групи до суспільства чи певної суспільної верстви.

МАСА – аморфна сукупність людей з мінімальним рівнем групової інтеграції й організації.

МАСОВА ІСТЕРІЯ – стан загальної нервозності, страху і підвищеного збудження – реакція на загрозу з боку якихось потужних сил.

МЕРИТОКРАТІЯ – 1) влада, що ґрунтується на заслугах, правління найбільш гідних в інтелектуальному, моральному та інших аспектах; 2) концепція, згідно з якою влада повинна здійснюватися людьми, які вирізняються своїми досягненнями, здібностями, професійною компетенцією, а не соціальним походженням чи приписаним статусом.

МІГРАЦІЯ – це процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд на проживання із села в місто і навпаки.

МІНІМУМ ПРОЖИТКОВИЙ – сукупність матеріальних і фінансових засобів, необхідних для виживання і відтворення індивіда чи соціальної групи.

МОДЕРНІЗАЦІЯ – це перехід від традиційного аграрного стабільного суспільства до світського, урбанізованого, індустріального, до суспільства, яке безперервно змінюється.

МОЛОДЬ – це суспільна група, яка перебуває у періоді життя, який починається зі статевого дозрівання, не має чітко окресленої верхньої вікової межі і визначається як суспільними, так і індивідуальними рамками.

НАЦІОНАЛІЗМ – полісемантичний термін, який вживається для окреслення таких явищ: 1) Н. – національна ідеологія, певна система світоглядно–політичних засад, що формує основну мету, принципи боротьби за національну незалежність та розбудову власної національної держави; 2) Н. як культурний і політичний рух, спрямований на боротьбу за утвердження національних пріоритетів у культурній та адміністративній сферах або за здобуття національної незалежності; 3) Н. як національна свідомість, тобто усвідомлення своєї приналежності до певної нації.

НАЦІЯ – історична сукупність людей, що має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, спільну масову

громадську культуру, спільну економіку і єдині юридичні права та обов'язки для усіх членів.

НЕРІВНІСТЬ – становище, за якого люди не мають рівного доступу до соціальних благ.

НЕФОРМАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ґрунтується на схваленні або засудженні дій людини з боку її родичів, друзів, колег, знайомих, а також з боку громадської думки, яке висловлюється через звичаї і традиції, або через засоби масової інформації.

НЕФОРМАЛЬНІ НЕГАТИВНІ САНКЦІЇ – це покарання, непередбачені офіційними інстанціями, такі як зауваження, насмішка, злий жарт, зневага, недобррозичливий відгук, наклеп тощо.

НЕФОРМАЛЬНІ ПОЗИТИВНІ САНКЦІЇ – це публічне схвалення з боку неофіційних осіб та організацій: публічна похвала, комплімент, мовчазне схвалення, аплодисменти, слава, посмішка тощо.

НИЗХІДНА СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ – соціальний спуск, рух індивіда чи соціальної групи донизу у соціальній ієрархії.

НОРМИ – засоби соціальної регуляції поведінки індивідів і груп. У нормативній структурі виділяють звичаї, моральні норми і закони.

ОСОБА – стійкий комплекс якостей, властивостей, набутих під впливом відповідної культури суспільства та конкретних соціальних груп, до яких належить індивід.

ПАНІКА – це форма масової поведінки, коли люди, зіткнувшись із небезпекою, виявляють некоординовані реакції. Під впливом Я. люди діють неорганізовано, емоційно, часто заважаючи і травмуючи один одного.

ПАРАДИГМА в соціології – це певний ціннісно-нормативний підхід, який визначає кут зору, крізь призму якого відстежуються, аналізуються та узагальнюються соціальні явища та процеси.

ПАРТІЙНА СИСТЕМА – політична структура, що складається із сукупності політичних партій різного типу з їх стійкими взаєминами між собою, з державою та іншими інститутами влади, характером та умовами діяльності.

ПАРТІЯП ПОЛІТИЧНА – це ідеологічна організація, яка об'єднує найактивнішу і найбільш організовану частину соціальної спільноти, виражає і захищає інтереси цієї спільноти, здійснює практичну роботу для їх задоволення.

ПАТРІАРХАТ – 1) форма соціальної організації, при якій чоловік відіграє домінуючу роль у сімейному, господарському, суспільному житті; 2) в еволюціонізмі – період родового ладу, що настав після матріархату і який збігався у часі з мідним, бронзовим і раннім періодом залізного віку; характеризується патрилінійним родом, владою чоловіка, який очолює рід, розвитком скотарства, плужного землеробства, металообробки тощо. Епоха П. – час розкладу первіснообщинного ладу, на заключному етапі – виникнення класів і держави.

ПАТРІОТ – людина, віддана своїй вітчизні, вірно служить її інтересам.

ПЕРВИННА МОДЕРНІЗАЦІЯ – це модернізація епохи промислової революції, зміни соціальної структури, у зв'язку із руйнуванням традиційних, станових спадкових привілеїв і проголошення рівних громадянських прав, демократизації суспільства.

ПЕРЕКОНАННЯ – це погляди, які не ґрунтуються на наукових фактах таким чином, що вони визнаються усіма як безумовно правдиві (наприклад, існують різні думки стосовно корисності або шкідливості для суспільства смертної кари).

ПЛІТКИ – сукупність даних, які виникають із анонімних джерел і поширюються неформальними каналами. Поширення П. – це форма масової поведінки.

ПОЗИЦІЯ СОЦІАЛЬНА – а) в об'єктивному значенні – суспільний статус людей з певними правами і обов'язками, що не залежать від їх індивідуальних, особистих рис. П.с. утворюють певну ієрархію за тими чи іншими критеріями (напр., майновими, владними), мають різний статус і престиж у громадській думці. П.с. описуються сукупністю рольових приписів, об'єктивних вимог до осіб, що займають таку позицію; б) у суб'єктивному значенні – усвідомлений вибір, світоглядна і моральна орієнтація особистості, яка підлягає моральній оцінці як основна, прогресивна або консервативна, реакційна.

ПОРІГ БІДНОСТІ – визначений державою граничний рівень особистісного добробуту, опинившись нижче якого, людина не може підтримувати нормальний фізичний стан.

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО – соціальна форма, що формується і визначається в процесі еволюції і трансформації індустріального суспільства. Відповідає рівню низки країн Західної Європи та Північної Америки кінця ХХ ст. Характеризується переходом від виробничої економіки до обслуговуючої, різким зростанням виробництва продукції, що базується на «високих технологіях».

ПРЕСТИЖ – повага до статусу, який існує в громадській думці.

ПРИПISУВАНІЙ СТАТУС – це статус, у якому людина народжена (природжений статус), але за яким, крім того, суспільством визнані певні соціальні ознаки.

ПРОГРЕС – це якісні чи структурні зміни певного суспільного явища чи соціальної системи, які, з позиції певних визначених оцінкових критеріїв, становлять удосконалення цього явища, порівняно з його попереднім станом.

РАБСТВО – економічна, соціальна і юридична форма соціальних стосунків, за якої одні люди є власністю інших людей.

РЕВОЛЮЦІЯ – комплексна зміна багатьох або всіх сторін суспільного життя, яка стосується основ існуючого ладу.

РЕПРЕСІЯ – каральний захід, покарання з метою придушити, присікти будь-що, у тому числі масові, необґрунтовані протизаконні переслідування будь-кого з боку державних органів.

РЕПУТАЦІЯ – громадська думка, яка сформувалася щодо якостей, достоїнств і недоліків будь-кого.

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ – 1) вторинна соціалізація, що відбувається протягом усього життя індивіда у зв'язку зі зміною його установок, цілей, норм і цінностей життя; 2) процес пристосування девіантного індивіда до соціального середовища без гострих конфліктів.

РЕФОРМА – часткове вдосконалення у якійсь сфері життя, ряд поступових перетворень, які не стосуються основ існуючого ладу.

РИТУАЛ СОЦІАЛЬНИЙ – форма санкціонованої упорядкованої соціальної поведінки; сукупність регулярно здійснюваних дій та їх установлений порядок.

РІВЕНЬ ЖИТТЯ – узагальнений показник, який характеризує досягнутий ступінь задоволення матеріальних і культурних потреб населення країни (окремого регіону), класів, соціальних груп, сім'ї, індивідів у смислі забезпечення їх споживчими благами; характеризується переважно кількісними показниками, абстрагованими від їх якісного значення.

РОБОТА – вид діяльності, що здійснюється за певну винагороду.

РОЛЬОВА НАПРУГА – ситуація, коли в одній ролі є суперечливі експектації або неможливість ефективно і майже одночасно виконувати дві і більше соціальних ролей.

РОЛЬОВА ПОВЕДІНКА – реальна, фактична поведінка індивіда, який відіграє певну соціальну роль; на відміну від простого виконання ролі є очікуваною поведінкою.

РОЛЬОВА ТЕОРІЯ ОСОБИСТОСТІ – соціологічна концепція, згідно з якою особа – це функція від тієї сукупності ролей, які людина виконує у суспільстві й оскільки всі ролі пов'язані з її перебуванням у соціальних групах, то особа є похідною від сукупності тих груп, у які входить людина.

РОЛЬОВИЙ НАБІР – сукупність ролей, зумовлених певним статусом.

САМОГУБСТВО (суїцид) – добровільне і навмисне припинення свого життя. За умов С. людина має мету і мотив, які спонукають її до дії. Причини С. – наявність конфліктності з оточенням і психосоціальна дезадаптація. Розрізняють справжнє і демонстративно-шантажне С; С. у вигляді помсти, ухилення від призову, самопокарання, відмова від життя як такого.

САМОКОНТРОЛЬ – вид соціального контролю; вияв усвідомлюваної регуляції особистістю власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, пред'явленим вимогам, цінностям, нормам, правилам, зразкам.

САМООЦІНКА – судження людини про міру наявності у неї тих чи інших якостей, рис, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. С. – вияв оцінного ставлення людини до себе і відіграє важливу роль у саморегулюванні її поведінки і діяльності.

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ – вияв і розвиток індивідом особистісних здібностей у всіх сферах діяльності; реалізація потенцій особистості.

САМОРЕГУЛЯЦІЯ – 1) властивість систем різних рівнів зберігати внутрішню стабільність завдяки їх скоординованим реакціям, які компенсують вплив умов навколишнього середовища, що постійно змінюються;

2) активність, спрямована на досягнення поставленої суб'єктом певної мети і яка передбачає створення моделі, а також її корегування в ході діяльності.

САНКЦІЇ – це покарання і винагороди, які застосовуються суспільною групою до індивіда, який не дотримується засад, обов'язкових для членів цієї групи.

СЕРЕДНІЙ КЛАС – клас, що займає проміжне становище між основними класами («вищим» і «нижчим») у системі соціальної стратифікації; характеризується неоднорідністю становища, суперечливістю інтересів, свідомості і політичної поведінки. На основі різних ознак ця верства є диференційованою (освіта, рід занять, прибуток, культура тощо), має відповідну структуру, яка виражає її гетерогенний характер. Розрізняють старі верстви С.к. (середні і дрібні торговці) і нові верстви, так звані «білі комірці» (управлінці середньої і нижчої ланки, професійні працівники розумової праці та ін.). Виділяють такі ознаки С.к.: наявність власності у вигляді накопиченого майна чи існуючої як джерело прибутку; високий рівень освіти (як правило, вища); прибуток, середній по країні; професійна діяльність, що має досить високий престиж у суспільстві; певний світогляд і система цінностей, спосіб життя. Наявність чисельного С.к. в соціальній ієрархії багатьох сучасних країн дозволяє їм зберегти усталеність, стабільність, незважаючи на епізодичне зростання напруги серед найбільш бідніших верств.

СОЛІДАРНІСТЬ – 1) єдність переконань і дій, взаємодопомога і підтримка членів соціальної групи, які ґрунтуються на спільності інтересів і необхідності досягнення спільних групових інтересів, спільна відповідальність; 2) активне співчуття і підтримка будь-яких дій або думок.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ – це процес засвоєння культури (норм поведінки, цінностей, ідей, правил, стереотипів розуміння). Це процес формування соціальних якостей, завдяки яким людина стає дієздатним учасником соціальних зв'язків, інститутів і спільнот.

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ – взаємодія між двома і більше індивідами, в процесі якої передається соціально значима інформація, або здійснюються дії, орієнтовані на іншого індивіда.

СОЦІАЛЬНА ГРУПА – це двоє або більше індивідів, які мають спільні погляди і пов'язані один з одним у відносно стійких моделях соціальної взаємодії.

СОЦІАЛЬНА ДИСТАНЦІЯ – відстань між двома статусами або позиціями індивідів чи соціальних груп.

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ – переміщення індивідів та груп від одного соціального статусу до іншого.

СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА, за Вебером, – це певний вчинок людини, який він співвідносить з поведінкою (або вчинками) інших людей.

СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА – це те у соціальній поведінці, що спричиняє соціальне тертя, дискомфорт і вимагає колективних зусиль для його вирішення (бідність, хвороби, злочинність, самотність тощо).

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ – модель поведінки, орієнтована на певний статус, її ще називають динамічною стороною статусу.

СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА – цілісне утворення, головним елементом якого є люди, їх зв'язки, взаємини та взаємодії, а також соціальні інститути та організації, соціальні групи, спільноти, норми і цінності.

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ – це сукупність розміщених у вертикальному порядку соціальних прошарків.

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА – є тривалим укладом соціальних взаємодій між елементами суспільства: статусами, ролями, групами, організаціями, соціальними інститутами.

СОЦІАЛЬНЕ – найважливіша категорія соціології, означає сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами в процесі спільної діяльності в конкретних умовах і яка виявляється в їх стосунках, у ставленні до свого місця в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя. Будь-яка система суспільних відносин (економічних, політичних та інших) стосується становлення людей один до одного і до суспільства, тому кожна має й чітко виражений соціальний аспект. Характеризуючи особливий аспект суспільних відносин, входячи в усі їх види, С., однак, не включає в себе ці відносини і не зводиться до їх суми. Виділяють такі основні риси, що характеризують специфіку С.: а) властивість, що іманентно (внутрішньо) притаманна особистості і спільнотам і яка формується внаслідок процесів соціалізації й інтеграції людини в суспільство, суспільні відносини; б) відображає зміст і характер взаємодії між суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами) як наслідок виконання людиною певних соціальних ролей, котрі вона бере на себе, ставши членом спільноти; в) продукт взаємодії суб'єктів, який виражається у культурі, оцінках, способі життя людей.

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС – це певна позиція особи в соціальній структурі групи і суспільства, пов'язана з іншими позиціями через систему прав та обов'язків.

СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ – це фундаментальні зміни, які відбуваються з плином часу із базовими елементами культури, структури і соціальної поведінки.

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ – це стійкі види соціальних взаємодій, які склалися історично, само відтворюються і задовольняють певні життєво важливі потреби людей.

СОЦІАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – це штучно сконструйовані спільноти людей для виконання певної легітимної цілі, наприклад, виробництва товарів чи надання послуг.

СТАН – соціальна група, яка володіє певними правами й обов'язками, закріпленими звичаєм або законом і які передаються в спадок.

СУБКУЛЬТУРА – частина загальної культури, система цінностей, традицій і звичаїв, характерних великій соціальній групі.

СУБКУЛЬТУРА МОЛОДІЖНА – сукупність цінностей, вірувань, традицій та звичок, якими користуються молоді люди. Для С.м. характерні

відсутність вибірковості в культурній поведінці, переважання стереотипів і групового конформізму. В ній існує своя мова, мистецтво та стиль поведінки, вона має певну систему штучних заміників реальних цінностей. С.м. відрізняє те, що це: а) швидше культура дозвілля, а не праці; б) у її межах соціальні зв'язки і відносини організовані не навколо сім'ї чи кола друзів, а навколо рівних груп; в) предметом особливої уваги молодіжних груп є стиль.

СУСПІЛЬНІ РУХИ – це об'єднання великої кількості людей, мобілізованих для підтримки або опору культурним або соціальним змінам.

СУСПІЛЬСТВО – 1) у широкому розумінні – це сукупність усіх видів взаємодії та форм об'єднання людей, в якій знаходить вияв їх взаємозалежність один від одного і які склалися історично; 2) у вузькому розумінні – історично конкретний тип соціальної системи, певна форма соціальних стосунків.

ТЕНДЕНЦІЯ – можливість тих чи інших подій розвиватися у певному напрямку.

ТЕОРІЯ – система керівних ідей, гіпотез у тій чи іншій галузі знання; узагальнений досвід людей; сукупність знань про природу і суспільство, накопичених у ході суспільно-історичного життя.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНА – комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення соціальних явищ і процесів.

ТРАДИЦІЇ – елементи соціальної і культурної спадщини, які передаються з покоління в покоління і зберігаються у певній спільноті, соціальній групі протягом тривалого часу.

ТРАДИЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО (доіндустріальне) – це суспільство з аграрним укладом, слабо динамічними соціальними структурами та із заснованим на традиції способом соціокультурної регуляції. У ньому переважає натуральне господарство, застосовуються прості технології, а відтак – поділ праці є нескладним.

УРБАНІЗАЦІЯ – це процес зростання і підвищення ролі міст, збільшення частини міського населення і поширення міського способу життя на всі прошки населення.

ФЕМІНІЗАЦІЯ – зростання ролі і впливу жінок у суспільстві в цілому чи в будь-яких сферах суспільного життя.

ФЕМІНІЗМ – 1) соціополітична теорія і практика, мета якої – звільнення всіх жінок від чоловічої переваги і експлуатації; 2) соціальний рух, що містить у собі стратегічну конфронтацію з гендерно-класовою системою; масового характеру набуває в середині ХХ ст.

ФЕРАЛЬНІ ЛЮДИ – термін, введений у ХVІІІ ст. шведським ученим К. Ліннеєм, використовується для позначення істот, які вирости в ізоляції від суспільства і виховані у середовищі тварин. Діти, які позбавлені спілкування з такими самим, як вони, і які не отримали відповідного виховання та навичок, перетворюються на розумово недорозвинених істот. Здичавілих людей називають ще «мауглі», «дітьми джунглів».

ФОРМАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ґрунтується на схваленні або засудженні дій людини з боку офіційних органів влади й адміністрації.

ФОРМАЛЬНІ НЕГАТИВНІ САНКЦІЇ – це покарання, передбачені юридичними законами, урядовими постановами, адміністративними інструкціями і розпорядженнями: позбавлення громадянських прав, ув'язнення, арешт, звільнення з роботи, штраф, службове стягнення, догана, смертна кара та ін. Вони пов'язані з наявністю приписів, які регулюють поведінку індивіда і вказують, яка кара призначена за недотримання цих норм.

ФОРМАЛЬНІ ПОЗИТИВНІ САНКЦІЇ – це публічне схвалення з боку офіційних організацій: грамоти, премії, титули і звання, державні нагороди і високі посади. Вони тісно пов'язані з наявністю приписів, які окреслюють, як повинен себе поводити індивід і які передбачені нагороди за дотримання ним нормативних приписів.

ФУНКЦІЯ – обов'язок, значення, призначення, роль.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ – 1) форма існування істот, наділених розумом; 2) синонім культури, сукупність духовних і матеріальних досягнень суспільства; 3) ступінь розвитку матеріальної та духовної культури, суспільного розвитку взагалі; 4) процес становлення громадянського суспільства; 5) відносно самостійне соціально-історичне утворення, локалізоване у просторі і часі, що може мати ієрархічні рівні (напр., антична Ц., еліністична Ц., афінська Ц.). У соціології Ц. найчастіше розуміється як ступінь культурного розвитку, якого досягли деякі країни. Існує безліч показників цивілізованості – рівень смертності (особливо дитячої), санітарний стан міст, екологія і т. ін. У сучасних умовах Ц. розуміється як розмаїття культурно-історичних форм, що дозволяє переосмислити поняття історичного прогресу, відмовитися від розуміння історії як висхідного поступального руху.

ЦІЛІСНІСТЬ – узагальнена характеристика об'єктів, які мають складну внутрішню структуру (напр., суспільство, особистість, біологічна популяція). Ц. виражає інтегрованість, самодостатність, автономність цих об'єктів, пов'язане з внутрішньою активністю, їх протиставлення оточенню; характеризує їх якісну своєрідність, зумовлену притаманними їм специфічними закономірностями функціонування і розвитку.

ЦІННОСТІ – це загальновизнані переконання щодо цілей, до яких соціальна спільнота (і кожен її член) повинні прагнути, якими вони керуються у своєму щоденному житті.

ШВИДКІСТЬ МОБІЛЬНОСТІ – одна з характеристик соціальної мобільності, яка є вертикальною соціальною дистанцією або числом страт – економічних, професійних чи політичних, які проходить індивід у його русі вгору або вниз за певний проміжок часу.

ЯВИЩА СОЦІАЛЬНІ – усе те в соціальній дійсності, що виявляє себе, розкриває зовнішні, безпосередньо дані форми свого існування; елементи соціальної реальності, яким притаманна вся повнота соціальних властивостей та ознак, універсальні об'єктивні характеристики соціального світу, соціальних об'єктів.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ – 1) інтегральна характеристика всієї сукупності видів, форм, сфер життєдіяльності людей певного суспільства, зумовлених рівнем

його виробництва, економічними відносинами, політичним устроєм та системою цінностей; 2) суб'єктивне сприйняття і оцінка свого життя. На відміну від поняття «рівень життя», Я.ж. включає такі фактори, як рівень демократизації, стан здоров'я населення і оточуючого середовища, можливості здобуття освіти, ступінь соціальної захищеності тощо.

Виробничо-практичне видання

РАДІОНОВА Людмила Олексіївна

Методичні рекомендації
для практичних занять з навчальної дисципліни

«ПУБЛІЧНА ВЛАДА»

(для магістрів заочної форми навчання зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування спеціалізації «Управління об'єднаними територіальними громадами»)

Відповідальний за випуск *В. В. Корженко*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *Л. О. Радіонова*

План 2018, поз 472 М

Підп. до друку 22.10.2018. Формат 60×84/16.

Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 2,3.

Тираж 50 пр. Зам. № .

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.